

MINDRE MEDDELELSER.

Antikritik.

Hr. Lektor Sven Røgind har sendt mig sin Anmeldelse af min Bog „Mellemstanden“ i Tidsskriftets 3. Hefte af i Aar, en Venlighed, der kunde tyde paa en god faglig Samvittighed, men som jo rigtignok ogsaa kunde opfattes som en Gestus, der lod en formode det modsatte. Dette være nu som det vil, saa opfordrer Anmeldelsen til en Imødegaaelse, fordi den fremkommer fra en Fagmand i et Fagskrift og synes mig ganske overfladisk.

Jeg maa imidlertid først gøre Anmelderen en Indrømmelse. Han har Ret, naar han anker over, at Bogen hedder „Mellemstanden“. Min ærede Kollega Hr. Hartvig Frisch har i sin Anmeldelse i Socialdemokraten for 1/4 1932 gjort den samme Bemærkning, men der er dog stor Forskel mellem de to Anmelderes Anvendelse af Opdagelsen. Dels gør Hr. Frisch ikke saa meget ud af den som Hr. Røgind, dels ved Hr. Frisch, hvad der skulde have staaet i Stedet for „Mellemstanden“, hvilket viser, at Hr. Frisch, lad mig nøjes med at sige, bedre end Hr. Røgind har forstaaet Bogen. Den burde naturligvis have heddet: Mellemstandsproblemet, hvilket den ogsaa hed i mit Manuskript. Har Anmelderen Interesse i at erfare, hvorfor den da kom til at hedde Mellemstanden, vil han maaske kunne faa det oplyst hos Forlaget, men min Fejl er det naturligvis, at jeg, følgende den Tilbøjelighed til i mindre betydningsfulde Spørgsmaal at rette mig efter andre, der dog aldrig har kunnet fri mig for Beskyldningen for det modsatte, — til syvende og sidst gav mit Samtykke. Jeg maa altsaa tage mine Stryg og bede om Tilgivelse; jeg skal aldrig gøre det mere.

Men naar nu Anmelderen ud fra denne rigtige Indvending gaar videre og lader Mellemklassemænd „forfærdes“ over paa Bogens første Sider at stilles overfor Romertidens ufrie Kolonat, d. v. s. overfor netop den Foreteelse, der i Romertiden nedbrød Landbrugets Mellemstand; naar han i det hele anker over, at de anførte historiske Eksempler indtager saa stor Plads i Bogen,

MINDRE MEDDELELSER.

Antikritik.

Hr. Lektor Sven Røgind har sendt mig sin Anmeldelse af min Bog „Mellemstanden“ i Tidsskriftets 3. Hefte af i Aar, en Venlighed, der kunde tyde paa en god faglig Samvittighed, men som jo rigtignok ogsaa kunde opfattes som en Gestus, der lod en formode det modsatte. Dette være nu som det vil, saa opfordrer Anmeldelsen til en Imødegaaelse, fordi den fremkommer fra en Fagmand i et Fagskrift og synes mig ganske overfladisk.

Jeg maa imidlertid først gøre Anmelderen en Indrømmelse. Han har Ret, naar han anker over, at Bogen hedder „Mellemstanden“. Min ærede Kollega Hr. Hartvig Frisch har i sin Anmeldelse i Socialdemokraten for 1/4 1932 gjort den samme Bemærkning, men der er dog stor Forskel mellem de to Anmelderes Anvendelse af Opdagelsen. Dels gør Hr. Frisch ikke saa meget ud af den som Hr. Røgind, dels ved Hr. Frisch, hvad der skulde have staaet i Stedet for „Mellemstanden“, hvilket viser, at Hr. Frisch, lad mig nøjes med at sige, bedre end Hr. Røgind har forstaaet Bogen. Den burde naturligvis have heddet: Mellemstandsproblemet, hvilket den ogsaa hed i mit Manuskript. Har Anmelderen Interesse i at erfare, hvorfor den da kom til at hedde Mellemstanden, vil han maaske kunne faa det oplyst hos Forlaget, men min Fejl er det naturligvis, at jeg, følgende den Tilbøjelighed til i mindre betydningsfulde Spørgsmaal at rette mig efter andre, der dog aldrig har kunnet fri mig for Beskyldningen for det modsatte, — til syvende og sidst gav mit Samtykke. Jeg maa altsaa tage mine Stryg og bede om Tilgivelse; jeg skal aldrig gøre det mere.

Men naar nu Anmelderen ud fra denne rigtige Indvending gaar videre og lader Mellemklassemænd „forfærdes“ over paa Bogens første Sider at stilles overfor Romertidens ufrie Kolonat, d. v. s. overfor netop den Foreteelse, der i Romertiden nedbrød Landbrugets Mellemstand; naar han i det hele anker over, at de anførte historiske Eksempler indtager saa stor Plads i Bogen,

viser han, at han ikke har ofret denne tilstrækkelig Tid til rigtig at forstaa den. Længere fremme i Anmeldelsen er han dog klar over, at min Sætning: „Et Kultursamfund i Nutidens Opfattelse af Ordet kan hverken dannes eller bevares uden en Mellemstand“ er Bogens „Udgangspunkt“, og havde han givet sig bedre Tid til at læse Bogen, vilde han ogsaa have forstaaet, at netop denne Sætning ikke alene er Udgangspunkt, men tillige hvad man maaske i gamle Dage vilde have kaldt dens: Hovedtesis.

Er nu dette Tilfældet, maa det føles ganske naturligt, at man ofrer dette Spørgsmaal største Delen af Bogen. Og det er mere end naturligt, det er ganske nødvendigt, fordi netop denne Sætning kun lader sig underbygge ad historisk Vej, der nu engang kræver en vis Plads. For Rigtigheden af denne Sætning var det, netop i Nutiden, nødvendigt at gøre Rede; thi er det muligt at danne eller opretholde et Kultursamfund uden nogen Mellemstand, maatte det jo synes ret overflødigt at pege paa den Fare, der ligger i, at Mellemstandsindholdet under Nutidens tekniske Udvikling mere og mere klemmes ud af de Klasser, der skulde bære det.

Men den anførte Sætning tillægger Anmelderen paa langt nær den samme Betydning som jeg. Man faar nærmest den Opfattelse, at han anser det for temmelig overflødigt at underbygge den; thi, siger han: „de fleste vil sikkert være villige til at underskrive“ den — S. 188 —. Hvorledes en Fagmand kommer til at skrive dette, forstaaer jeg ikke; thi han ved dog, at Karl Marx netop rejser Kravet om Statens Overtagelse af Produktionsmidlerne for derved at umuliggøre Klassesdannelsen, og afviser Anmelderen denne Fordring som Teori, der er lagt ad acta af Nutidens Socialdemokrati, maa jeg atter henvise ham til Hr. Hartvig Frisch's Anmeldelse, hvor denne netop paa Socialdemokratiets Vegne spørger, hvad vi overhovedet skal med Mellemstanden. Og Socialdemokratiets Talstyrke og politiske Indflydelse baade andet Steds og her i Landet, kan Anmelderen dog ikke være blind for. Endnu mindre vil han kunne se bort fra Faren for Mellemstanden i Nutiden, naar han tænker sig om og betragter den koncentrerede Bedrift, hvis Ledere jo ikke synes at forstaa, at en Mellemstand ikke kan nøjes med en lidt bedre Aflønning end Arbejderne, — hvad den jo endda ingeniunde har i sine lavere Lag —, men at den fremfor alt maa have Udsigt, Chance, som jeg kalder det, til en højere, mere selvstændig og altsaa ogsaa mere ansvarsfuld Stilling inden for den store Bedrift end dennes Rutinearbejde yder

den. Dersom den ikke faar det, vil den uundgaaelige Følge blive, at den, alene henvist til sine tarifmæssige Interesser, søger Støtte for disse i Socialdemokratiet. Bogen var næppe udkommet, før denne Opfattelses Rigtighed underbyggedes ved, at Dansk Handels- og Kontormedhjælperforbund efter aarelang Kamp om dette Spørgsmaal meldte sig ind i „De samvirkende Fagforbund“, en Foreteelse, som jeg ved, har vakt Opmærksomhed hos fremragende Ledere af store Bedrifter. Og med Rette, thi den Vej ønsker Funktionærerne aldeles ikke at gaa, men de tvinges ind paa den ved Ledernes Mangel paa Forstaaelse af, at den Udtømmning af Funktionærstandens Mellemstandsindhold, der er den sociale Følge af den tekniske Udvikling, maa opvejes ved en Fornyelse af Mellemstandsindholdet ad andre Veje. Jeg har paavist den vigtigste af disse; ikke, som Anmelderen mener, — S. 188 — ved Kravet om en kontraktmæssig Fastlæggelse af Funktionærernes Rettigheder og Pligter. Dette Krav er nemlig i den Grad Konsekvensen af det patriarkalske Arbejdsforholds Opløsning, at jeg kun omtaler det, fordi end ikke denne Konsekvens er klart opfattet af Lederne; men Bogens „Hovedforslag“ i denne Retning ligger i Kravet om, at Lovgivningen skal placere de højere Funktionærer inden for koncentrerede Bedrifter, der ved at indtage Stillinger som Afdelingschefer e. l. bærer et til en vis Grad selvstændigt Ansvar, paa en saadan Maade, at deres Pligter og Rettigheder over for Bedriften som Helhed lovmæssigt fastslaas — Bogen S. 257 —. Det er altsaa ikke det snævrere Privatforhold, Privatkontrakten om Løn o. s. v., her tages Sigte paa, men det er Funktionærens Ret og Pligt over for Bedriften som saadan, det er hans Ret og Pligt til at øve Indflydelse paa dens Politik, som Landmandsbankens, Plumkoncernens og saa mange andre koncentrerede Bedrifters, nu senest Kreugerkoncernens Sammenbrud er mere end tilstrækkelig Motivering af. Ingen af disse for Stat og Samfund ødelæggende Tildragelser vilde have fundet Sted, dersom dette Krav havde været fyldestgjort, og jeg, der paa ingen Maade ønsker mere Indblanding fra Statens Side i Erhvervslivet, end Udviklingen til enhver Tid nødvendiggør, forlanger dette Krav gennemført ad Lovgivningens Vej, fordi jeg ikke tror, det er gennemførligt ad nogen anden, og fordi jeg anser det for en Ulykke, at der inden for Staten og i det skjulte danner sig Magtcentre, der funderet paa Kapitaler, som løber op i Hundreder af Millioner eller i Milliarder, til syvende og sidst bliver Statens og Samfundets Herrer i Stedet for deres Tjenere.

Jeg har rørt ved noget af det, den ærede Anmelder har set i min Bog, og forsøgt at placere det rigtigt. Ved Siden deraf er der andet, som han ikke har set, men som jeg synes, han netop som Fagmand burde have interesseret sig for.

Anmelderen synes saaledes ikke at have opdaget min indgaaende Redegørelse for, hvad det i Virkeligheden er, Europa skylder sin økonomiske Udvikling i vor Tid, et ganske overordentlig vigtigt Spørgsmaal, fordi det er afgørende for hele Indstillingen til den nuværende Krise. Han vil i min Bog kunne finde Spørgsmaalet belyst fra Aarhundrede til Aarhundrede over Navne som Benjamin Franklin, Colbert og Hurault. Mener Anmelderen, at dette er betydningsløst, eller har han set det før. I saa Fald vilde det interessere mig at erfare hvor. Eller har Anmelderen set min Paavisning af Kernen i Socialismen, som, netop praktisk talt, betyder langt mere end Karl Marx Teori, eller har han før set det her foreliggende økonomiske Problem analyseret ikke ud fra en eller anden økonomisk Teori, men ud fra maaske den eneste virkelige økonomiske Naturlov, der findes: de menneskelige Fornødenheders Krav. Hvis han har set noget af dette før, vilde det ogsaa interessere mig at vide hvor.

A. Fraenkel.

Svar.

Det centrale i de Indvendinger imod Dr. *Fraenkel's* Bog om Mellestanden, som jeg fremsatte i min Anmeldelse af den, var Bemærkningerne om, at den historiske Indledning, som fører op til det Problem, Forfatteren beskæftiger sig med, er altfor tung og omstændelig. Det fremgaar meget tydeligt af Anmeldelsen, at det ikke er det historiske Stof som saadant, jeg vender mig imod, men det bliver nu engang en Skønssag, hvor detailleret Udviklingens Gang skal beskrives, inden selve den aktuelle Situation belyses. Det behøver da ikke at skyldes hverken overfladisk Tilegnelse eller svigtende Forstaaelse hos mig, som Forfatteren saa venligt forudsætter, at jeg mener, at han i alt for høj Grad har fortabt sig i historiske Forundersøgelser (i sig selv maaske værdifulde, lad mig sige det igen) og derved udsat sig for undervejs til Mellestandsdiskussionen at tabe de i Sagen interesserede Lægmænd. Jeg kan dog endelig heller ikke gøre for, at jeg ogsaa efter, at jeg har læst Dr. Fraenkel's Antikritik, synes, at hans Forslag til Løftelse og Styrkelse af den højere Funktionærstand (hvorved tillige Samfundet skulde skærmes imod Kreuger-Affærer) er baade uklart og vistnok lidet praktisk.

Sven Røgend.